

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Nils G. Bartholdy

Statsvåben, kongekrone, kommunevåben 193

Hans Cappelen

Segl som illustrasjon til slektshistorien 205

Heraldisk litteratur siden sidst 214

Heraldica varia 224

Dette hæfte er udgivet med støtte fra Alfred Goods Fond.

Om
19

Vejledning til forfatterne

Manuskripter indsendes til redaktionen i et eksemplar, mens forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendte manuskripter, billeder m.m., men returnerer i øvrigt billedmateriale efter brugen.

Manuskripter maskinskrives på A4-ark med 1 1/2 linjes afstand og 4-5 cm bred margen. Forkortelser bør så vidt muligt undgås (altså ikke H.T. eller lignende, men: Heraldisk Tidsskrift). Egentlige artikler skal være forsynet med et kort resumé på engelsk, tysk eller fransk.

Noterne markeres med et svævende tal (uden parentes) i brød- eller billedtekst, noterne skrives for sig og nummereres fortløbende. Titlen på de bøger og tidsskrifter, der henvises til, kursiveres eller understreges, og både forfatter, titel og udgivelsessted og -år medtages.

Billeder: Billedtekster skrives ligeledes for sig og nummereres fortløbende. Der bruges betegnelsen Ill./ill. både i brød- og billedtekst. Billedernes omtrentlige placering i brødteksten markeres i margenen. Billedforslag med tilhørende undertekster vedlægges samtidig med at manuskriptet indsendes. Billedteksterne skal foreligge på et af de skandinaviske sprog samt på resumets sprog.

Håndskrevne rettelser bør ikke forekomme i manuskriptet. Når manuskriptet er godkendt og korrektoren foreligger, kan rettelser mod manuskriptet, herunder udvidelse af tekst eller noter, ikke ventes fulgt af redaktionen. Dersom rettelser mod manuskript er tvungende nødvendige, betales de af forfatteren.

Efter udsendelsen af tidsskriftet får forfatteren et antal heraf, svarende til antallet af trykte sider i artiklen.

Anmeldelser forsynes med overskrift af følgende indhold og med tegnsætning som anført: Forfatterens/forfatternes navn/e: Bogens titel (evt. undertitel eller skriftrække). Udgivelsessted, forlag, årstallet på titelbladet. Antal sider (evt. romertal + arabertal, f.eks. XII, 356 s.). Ved illustrerede værker antal plancher eller blot ill., antal kort. Pris i oprindelseslandets valuta.

Artikler modtages helst på diskette sammen med en papirudskrift af manuskriptet. Disketten bør kun vise én teksttype, altså uden kursivering, fed type eller understregninger. Sådanne markeringer kan derimod angives i det vedlagte manuskript. Teksten skrives uden brug af orddelinger, notefunktion og tabulator ved linjeskift, og der må ikke forekomme en blank linje mellem hvert nyt afsnit. Noterne følger samlet sidst efter teksten. Diskette leveres som WP 5.1, ASCII-format eller MacWrite.

Statsvåben, kongekrone, kommunevåben – traditionstro symbol eller modepræget logo?

Af Nils G. Bartholdy

I det 2. årtusinde fik de fleste offentlige institutioner i den vestlige verden heraldiske kendetegn. I løbet af 1900-tallet blev adskillige kommunale enheder våbenførende. De fik symboler, som var frugten af en middelalderlig tradition og var værdige udtryk for autoritet og identitet. I Norden skabte dygtige kunstnere våbener for amter, län, landskap og kommuner, der – frivilligt – lod dem beskytte i de af den pågældende stat officielt førte registre.

I 1900-tallet opstod der også en mængde varemærker og logo'er, der skulle dække et tilsyneladende stort behov i erhvervslivet og i organisationer af forskellig art. Pågående reklame behersker efterhånden dagligdagen i betænkelig grad.

I 1960'erne og 1970'erne borttog de fleste statsinstitutioner i Danmark kongekronen og statsvåbenet fra deres brevpapir.

I de to seneste årtier begyndte nogle danske ministerier, statsinstitutioner, amter og kommuner at profilere sig ved at indføre logo'er for dermed at "sælge" sig selv til publikum på markedsvilkår. Designere med ingen eller kun lidt viden om våbener fik dem til at opgive traditionel heraldik. Sommetider omformede de heraldiske symboler til smarte logo'er og behandlede kongekronen respektløst.

Det naturalistiske træ, den flyvende fugl og bølgerne i skjoldform, der bruges af Munkebo kommune, er muligvis god

grafisk kunst, men bestemt ikke heraldik. Det skjoldlignende symbol blev ikke godkendt af Rigsarkivet. En godkendelse er en betingelse for en officiel indregistrering af et kommunevåben i Danmark.

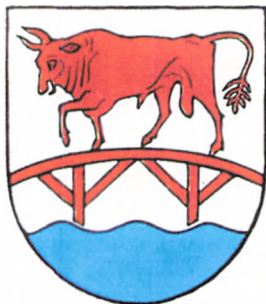
Undertiden er det muligt at anvende heraldiske elementer på en utraditionel måde. Således kunne oxen på en bro over vand i Rødovres våben gengives uden skjold på kommunens hvide brevpapir. Men der måtte siges nej til en omformning af Ballerups våben, idet jeg pointerede, at de øverste figurer, to ibsskaller, i det nye design kunne opfattes som – wæsæder.

Grafikere ønsker sommetider at simplificere for meget. En designer, Claus Achton Friis, lod de tre kronede løvchoveder i Ribe amts våben fremtræde som små kronede skjolde. Han blev bedt om at ændre dem til genkendelige løvchoveder.

Skjoldlignende symbol for Munkebo kommune, hvori der er anvendt både mørkeblåt og lysblåt.

Shieldlike symbol with dark blue and light blue as well used by the municipality of Munkebo.

Varianter af Rødovre kommunes våben.
Municipality of Rødovre.

Alle danske amter fik korrekte våbener for nogle årtier siden. Men uvidende designere kom til.

Bornholms amt har officielt en prægtig hornet drage i sit våben. Den er nu reduceret til en skygge kombineret med øens omrids. I 1600-tallet blev dragen brugt af den danske konge som våben for Bornholm, der i 1658 tappert kæmpede sig fri af den svenske okkuperingsmagt og gav sig selv tilbage til Frederik III.

Den nordlige del af det tidligere hertugdømme Slesvig, det nuværende Sønderjyllands amt, med en befolkning præget af stærke nationale følelser har også gjort sig skyldig i den samme mangel på respekt. Amtets officielle våben er Slesvigs to

middelalderlige løver, en brisure af det danske kongevåben, der stolt holder Dannebrog. Dette virkningsfulde våbenskjold blev tegnet i 1980 af kgl. våbenmaler Aage Wulff og er senere blevet tegnet af Jan Raneke. Nu anvender amtet et ikke-heraldisk skjold med to puddelhundagtige dyr og et banner uden stang. Amtets administration kalder dette for et logo.

Ifølge den officielle blasonering af våbenet for Vestsjællands amt skal der være to dragehoveder på det gavlmotiv, der er inspireret af rekonstruktionen af vikingeanlægget Trelleborg. For få år siden fortalte moderne designere amtet, at "dragehovederne virker "indadvendte" og mangler stolthed". Deres egen version

Ballerup kommune – officielt våben og ny, uacceptabel version.
Municipality of Ballerup – official and new, unacceptable version.

Telestyrelsen – version med rigsvåbenets tre lover uden hjerter og endelig udformning afpasset efter den firkantede form.

National Telecom Agency – version with the three lions of the State Coat of Arms without the hearts and final version with the lions and hearts correctly displayed within a square.

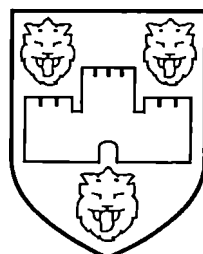
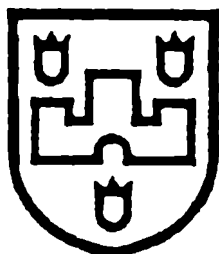
uden gavlfigurer, der svarer til en rekonstruktion, som arkæologer i dag tager afstand fra, kan næppe kaldes stolt.

Frederiksborg amt, hvor Christian IVs prægtige renæssanceslot ligger, fik i 1936 kongens krone mellem to korrekte tegnede træer – en hentydning til byen Hillerød – i sit våben i de oldenborgske farver. For nogle år siden lod amtet en designer ændre det ædle våben til et logo, hvor træerne var blevet rodløse og kongens krone sat ned på jorden. Guld var erstattet af hvidt; det er billigere kun at trykke én farve på hvidt papir. Men det nye design og indførelsen af det overalt var givetvis beko-stelig. På forsiden af amtets design-manual er det nye “amtsbomærke” skåret i styk-

ker. Når en fornem misdæder i gamle dage skulle henrettes, sønderbrød bøddeflen hans våbenskjold på retterstedet som tegn på den dødsdømtes vanære.

Næsten alle danske amtsvåbener er oprindelig blevet fastsat ved kgl. resolution. Mange af dem bliver nu ignoreret af amterne selv.

Ministerier og statslige styrelser har ikke været meget bedre. Jeg måtte fortælle Telestyrelsen, at man ikke bare kan tage de danske løver ud af skjoldet og bibeholde skjoldets form omkring dem og udelade hjerterne. Telestyrelsen ville gerne gengive løverne i en firkant. Men så må man udforme dem i forhold til den form for ramme – og ikke glemme hjerterne.

Ribe amtskommune – stærkt forenklet version og version med genkendelige løvehoveder.
County of Ribe – greatly simplified version and version with recognizable lions' heads.

Bornholms amtskommune – officielt våben og logo.
County of Bornholm – official arms and logo.

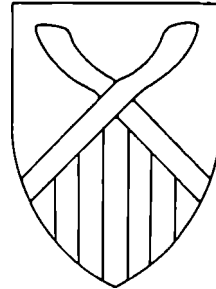
For nogle år siden blev Toldvæsenet og Skattedepartementet lagt sammen til én enhed, Told & Skat. Jeg fortalte dem og deres professionelle designer Johan Linneballe, Eleven Danes, at det er Rigsarkivet, der tager stilling til, om en ny version af statsvåbenet er korrekt, og jeg gav dem nogle gode ideer. Men de vidste bedre. Uden at afvente min reaktion indførte de overalt og med høje omkostninger tre sorte løver på en gul baggrund som Told & Skats mærke. Løverne var oprindeligt tegnet af Claus Achton Friis til ganske små banderoler. Nu blev de blæst op i stor størrelse og fremtrådte uden øjne – et ejendommeligt signal for en myndighed, der forventes at være i stand til at holde

øje med opkrævningen af toldafgifter og skatter. Jeg blev nødt til at fortælle Told & Skat, at tre sorte løver i et gult skjold er det tyske forbundsland Baden-Württembergs våbenfigurer, og at de er lige så gamle som de tre danske blå løver omgivet af røde hjerter. Sydtyskere, der krydser den dansk-tyske grænse og dér får øje på Told & Skats mærke, kan måske et kort øjeblik tro, at de er kørt i den forkerte retning. Told & Skat har nu indført en krone over sit forkortede navn. Det var, hvad jeg i sin tid havde anbefalet.

Kort tid efter at jeg havde overtaget det faglige ansvar for den danske stats heraldik (1985), bad jeg vor store heraldiske kunstner Aage Wulff tegne statsvåbnet

Sønderjyllands amtskommune – officielt våben tegnet af Aage Wulff og nyt, miserabelt "logo".
County of Southern Jutland – official arms drawn by Aage Wulff and new, miserable "logo".

Vestsjællands amtskommune – version med dragehoveder svarende til våbenets officielle blasonering og ukorrekt version uden dragehoveder.
County of Western Sealand – arms with dragons' heads in conformity with the official blazon and new, irregular version.

og kongekronen på traditionel og korrekt måde. Hans forbilledlige tegninger blev i 1995 offentliggjort i mit lille skrift "Danmarks våben og krone", som jeg næsten hver uge har anledning til at sende til en myndighed eller en person for dermed at vise, hvordan disse symboler rettelig bør gengives. Designere, der jo i udpræget grad er grafikere, har faktisk lært af dette. Et godt resultat er den version af statsvåbenet, som Bo Linnemann, Kontrapunkt, har tegnet for Udenrigsministeriet til brug på brevpapir og tryksager. På danske ambassadeskilte ser man imidlertid nu Aage Wulffs version.

Den nævnte professionelle designer har tegnet en god krone i et kvadrat for Nationalmuseet og dér anvendt de oldenborgske farver. Han har brugt den samme idé i et logo for Kulturministeriet. Den måde, hvorpå ordet "kultur" er skrevet, afspejler den daværende ministers opfattelse af kulturpolitik. Jeg kunne kun tage stilling til kronen.

I løbet af 1990'erne begyndte de danske statsmyndigheder at fatte interesse for de gamle officielle symboler. De har

erkendt, at de faktisk behøver kongekronen og statsvåbenet, og de ønsker dem tegnet på en prægnant måde. Som Rigsarkivets heraldiske sagsbehandler har jeg kunnet understøtte denne tendens. Enhver statsinstitution kan bruge de tegninger, der er gengivet i min lille guide. Nye versioner af statsvåbenet eller kongekronen og logo'er, hvori kronen indgår, skal godkendes af Rigsarkivet. Og intet forhindrer den professionelle designer i at genbruge en god krone, han én gang har skabt. Men virkeligheden er sommetider anderledes.

Professionelle designere fortæller ministre eller styrelseschefer, som de betragter som deres kunder, at ministeriet eller styrelsen har behov for at fremtræde med en egen profil – ligesom kommercielle firmaer på et marked. Det er forbløffende at læse, hvad der i 1999 blev trykt i Dansk Design Centers tidsskrift (juni 1999) om forholdet mellem statsinstitutioner: "Det er i øvrigt et felt, hvor der kan være store interesse modsætninger, f.eks. ...mellem et ministerium (departementet) og dets styrelse og direktorater". På grund af den gryende interesse for kongekronen søgte

Frederiksberg amtskommune – heraldisk korrekt version og omformet til “amtsbomærke”.
County of Frederiksberg – heraldically correct version and changed into a “mark of identity”.

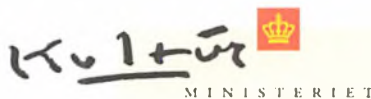

**TOLD
SKAT**

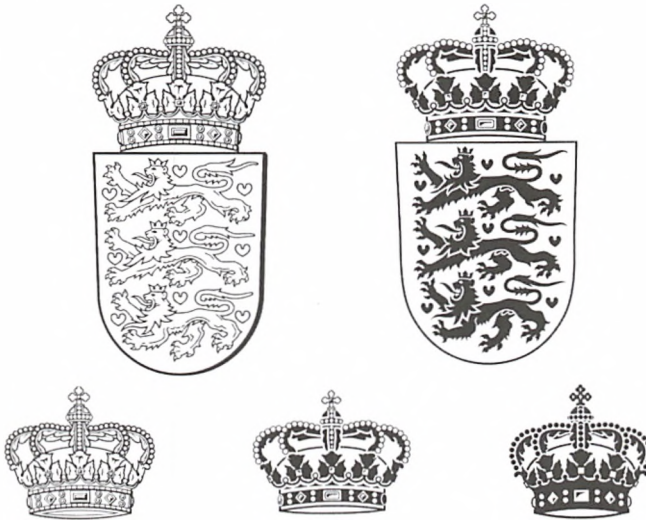

Told & Skat indførte et mærke med tre sorte løver på en firkantet gul baggrund, men anvender nu en krone i en firkant. Baden-Württembergs våben er tre sorte løver i guld.

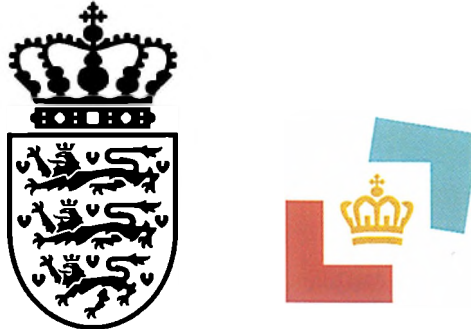
The Customs and Revenue Department introduced a mark of identity with three black lions on a yellow background but is now using a crown in a square. The arms of Baden-Württemberg are: or, three lions sable.

Krone for Nationalmuseet og krone for Kulturministeriet tegnet af Bo Linnemann, Kontrapunkt.
Royal Crowns designed by Bo Linnemann for the National Museum and for the Ministry of Culture.

Varianter af rigsvåbenet og kongekronen tegnet af Aage Wulff.
Versions of the State Coat of Arms and the Royal Crown drawn by Aage Wulff.

Rigsvåben tegnet af Jonas Heckscher for By- og Boligministeriet og ministeriets logo med krone.
The State Coat of Arms designed by Jonas Heckscher for the Ministry of Housing and the ministry's logo with a crown.

Udkast og godkendt udformning af kroner for Undervisningsministeriet og for Det kgl. Teater.
Sketches and approved drawings of Royal Crowns for the Ministry of Education and for the Royal Theatre.

Krone for Finansministeriet.
Royal Crown for the Ministry of Finance.

designerne at afklare den nye situation. I en nylig udkommen bog – i realiteten et katalog over grafiske produkter med en krone tegnet af én designer (“The Crowning Touch. Kronen på mærket, Kontrapunkt & Dansk Design Center 2000”) – står der: “Kronen er billedet på et tilhørsforhold. Det højeste niveau, men i en venlig forstand. Kronen har kastet den fransk/preussiske autoritet af sig og har fået en mere samtale dansk. Så at bruge kronen er at signalere niveau og – sjovt nok – venlig moderne national folkelighed. I den nynationale popularitets organisationsdiagram står kronen lige under flaget... Man kan derfor hævde, at kronen

markerer en ny statslig selvbevidsthed efter årtier i terapi, nu frigjort fra fordums formynderi. Altså øget klarhed uden øget undertrykkelse”. Med nonsens af denne art søger moderne designere ved at ignorere statens og dens institutioners sande natur at tilpasse deres egen professionelle interesse til de ældgamle symboler, hvis oprindelse og betydning er indlysende for heraldikeren.

De væsentlige komponenter i den fysiske kongekrone må kunne genkendes i en grafisk version. En designers (Bo Linne-mann, Kontrapunkt) intention at ville skabe individuelle kroner for de enkelte statsinstitutioner for på denne måde at afspejle disses særpræg eller ressort har undertiden været problematisk. For Undervisningsministeriet, som i den kroneløse periode havde et logo uden noget som helst suverænitetsudtryk, forelagde han en krone, der ser ud som oplåede bøger. Jeg blev nødt til at bede ham blødgøre de mest ekstreme linier til en afrundet form. Hans

Rigsvåbenet tegnet af Bo Linnemann, Kontrapunkt, for Udenrigsministeriet.
The State Coat of Arms designed by Bo Linne-mann for the Ministry of Foreign Affairs.

Krone tegnet af Peter Bysted for Erhvervsministeriet og dets institutioner.
Royal Crown designed by Peter Bysted for the Ministry of Commerce and Industry and its institutions.

To forslag til symbol for domstolene kombinerede kronen med abstrakte gengivelser af retfærdighedens vægt. De juridiske dommere foretrak en oval med en traditionel krone.

Two proposals of a symbol for the law-courts combined in an abstract way the scales of justice. The juridical judges preferred an oval with a traditional crown.

udkast til en krone for Det kongelige Teater skulle minde om en narrehue med bjælder, der opfattedes som udtryk for underholdning og scenisk udfordring. Jeg insisterede på en mere kronelignende form. I hans krone for Finansministeriet er der indtegnet et nøglehul, som skal fremkalde associationer om nøglen til statskassen. By- og Boligministeriet fik oprindelig en ung designer, Jonas Heckscher, til at tegne en fin version af statsvåbenet, men faldt så for den fantasifulde designers idé med husgavle, der udgør kronens bøjler. Moderne designere er opfindsomme. Min grundlæggende holdning til kroner af den

art er, at man ved første øjekast bør få indtrykket af en krone og siden blive klar over eventuelle associerende detaljer. Et forslag til krone for ministeren for ligestilling mellem de to køn, der skiftevis består af en mand og en kvinde hånd i hånd, blev prompte forkastet.

Undertiden henter designere inspiration fra traditionelle symboler. Gennem mange år brugte Danske Statsbaner de tre bogstaver DSB som et logo, men følte behov for et billedmærke. Designeren Bo Linne-mann, Kontrapunkt, tegnede en ny version af det gamle vingede hjul med krone over. Det er ikke umiddelbart let at opfatte for

Krone for Landbrugs- og Fiskeriministeriet og dets institutioner og en endnu ikke indført krone i et øko-mærke, begge tegnet af Erik Jerichau.

Royal Crown for the Ministry of Agriculture and Fisheries and its institutions and a not yet introduced Crown in a mark of guarantee, both designed by Erik Jerichau.

andre end ældre mennesker, der husker det gamle kronede symbol. I de fleste sammenhænge anvender DSB det vingede hjul uden krone – formentlig som en forberedelse til en privatisering af institutionen. En lignende udvikling kan det officielle postvæsen tænkes at gennemgå. Hvis det sker, vil det være slut med at bruge kongekronen, det kongelige monogram og monarkens portræt på frimærker.

For et par år siden blev der udskrevet en konkurrence om et symbol for de danske domstole. De to vindere havde tegnet retfærdighedens vægt på abstrakt måde kombineret med en krone. Underhånden blev jeg spurgt, om et kronet skjold med en vægt ville blive godkendt. Jeg svarede nej, fordi man i Danmark kun placerer kongekronen direkte på et skjold, hvis dette indeholder statsvåbenet eller en del af det kongelige våben. Efter konkurrencen måtte jeg fastholde dette princip, og intet af de vindende projekter blev realiseret. Senere besluttede de juridiske dommere sig for at bruge en traditionel krone, som er forståelig for enhver.

Principielt burde kongekronen kun bruges i én version for dermed at opfylde sit formål som et samlende symbol. I nogle tilfælde er dette faktisk blevet gennemført. Efter at have prøvet andre løsninger, da dets institutioner endnu havde meget forskellige identitetsmærker, bruger

Ny version af DSBs kronede vingede hjul.
New version of the crowned winged wheel of the Danish State Railways.

STATENS ARKIVER

Statens Arkivers krone tegnet af Jonas Heckscher.

The National Archives' Royal Crown designed by Jonas Heckscher.

Erhvervsministeriet nu en enkel krone fælles med alle sine institutioner. Denne krone er tegnet af en ræsonnabel designer, Peter Bysted, der også har udført den udmærkede tegning af statsvåbenet på de nye danske pas.

En anden designer, Erik Jerichau, forholdt sig loyalt til den virkelige kongekrone, da han tegnede en brillant krone til Landbrugs- og Fiskeriministeriet. Alle institutioner, der hører under dette ministerium, benytter denne krone. Den er også blevet tilpasset til visse garantimærker og vil forhåbentlig en dag erstatte en temmelig mislykket krone på et ældre mærke.

For nogle år siden anvendte min egen institution, Rigsarkivet (Statens Arkiver), den autoriserede version af statsvåbenet, men har nu fået et nyt grafisk ansigt med en krone. Den blev tegnet af en ung designer, Jonas Heckscher, i et tæt og loyalt samarbejde med mig. Denne rent grafiske krone gengiver på fremragende måde den virkelige danske kongekrones karakter.

Under de rette omstændigheder lader moderne grafik sig forene med heraldikkens traditioner og idealer.

(Foredrag holdt i maj 2001 i Kalmar på den nordiske heraldikerkonference om offentlig heraldik i Norden)

Summary

State Coat of Arms, Royal Crown, Municipal Arms – traditional symbol or fashionable logo?

During the second millennium most public institutions in the western world have been symbolised by heraldry. In the course of the 20th century numerous counties and municipalities became armigerous. They got symbols which were fruits of mediaeval tradition and dignified signals of authority and identity. In Scandinavia arms were created by very good artists for counties and municipalities who, voluntarily, had them protected in registers officially kept by the state.

The 20th century also saw the growth of trade marks and logos that seem to cover the requirements of commercial life and of many associations as well.

In the 'sixties and 'seventies most government institutions in Denmark took away the Royal Crown and the State Coat of Arms from their writing paper.

During the two last decades some Danish ministries, government institutions, counties and municipalities – stricken with a sort of advertising spirit – began to use logos in order to “sell” themselves to the public. Designers with no or little knowledge of coats of arms seduced them to give up traditional heraldry. Sometimes they transformed heraldic symbols into “smart” logos and treated the Royal Crown with disrespect.

An approval by the Rigsarkivet (National Archives) is the condition of an official registration of a municipal coat of arms.

All Danish counties were given correct coats of arms some decades ago, and

almost all of them have originally been approved by the King. Many of them are now ignored by the counties themselves. A few years ago I had the opportunity to blame them for having treated their officially approved arms in an improper way – hoping for a heraldic revival in the future. Bad examples of “heraldic” achievements of counties are those designed recently for Bornholm, Southern Jutland, Western Sealand and Frederiksborg.

The Rigsarkivet (National Archives) has to decide whether a new version of the State Coat of Arms is correct or not. But the Customs Department and the Revenue Department, after having been united to one administration, Told & Skat, introduced three black lions on a yellow background as their mark of identity. Unfortunately three black lions in a yellow shield are the arms of the German federal state of Baden-Württemberg. Now the said Department has introduced a crown above its abbreviated name. That was what I earlier had recommended.

Shortly after I had taken over the professional responsibility of the heraldry of the Danish State (1985) I asked our great heraldic artist Aage Wulff to make drawings of the State Coat of Arms and the Royal Crown of Denmark in a traditional and correct way. His model drawings were later, 1995, published in a booklet which I almost every week send to some administration or person in order to demonstrate how these symbols should be depicted. Some modern designers, whose starting point is the graphic art, have learned from it.

During the 'nineties the authorities of

the Danish state began to take an interest in the old official symbols. They have realized that they actually need the Royal Crown and the State Coat of Arms, and they want to use them in a worthy way and have them distinctly designed. As the heraldic adviser to the National Archives I have been able to support and inspire this trend. Every public institution of the state can use the model drawings in my little guide. New versions of the State Coat of Arms and of the Royal Crown must be approved by the National Archives. And there is nothing to prevent the professional designer from reusing a good crown once he has created one. But the reality is sometimes different.

Some professional designers tell ministers and heads of departments, whom they regard as their customers, that the ministry or the department in question needs to present itself with a profile of its own, like a commercial firm acting on a market. Modern designers sometimes ignore the true nature of the state and its institutions and try to adapt their professional interests to immemorial symbols whose origin and meaning are evident.

The substantial components of the

physical Royal Crown should be recognizable in the graphic version. A designer's intention to create individual crowns for certain public institutions, in order to reflect the institution's character or jurisdiction, may be problematic. My fundamental attitude towards that sort of crowns is that you should get an impression of a crown at first sight, and may afterwards become aware of associative details.

In most connections the State Railways prefer to use their winged wheel without a crown – ready for privatization. A similar development may some day overtake the postal service. If that happens, the use of the Royal Crown, the Royal Cipher and the portrait of the Monarch on stamps will be brought to an end.

Ideally the Royal Crown should be used in one version only, in order to answer its purpose. In my opinion the classic shape of the crown will remain in the future, as it did in the past, and I think that John Brooke-Little was right when he 1990 wrote in "The Coat of Arms": The moral is, leave ephemeral logos to the media boys and immemorial symbolism to the heralds.

Sekretariatet:
Bybækpark 36
3520 Farum
Danmark

Poststemplets dato

Kære medlem

**Hermed indkaldes til HERALDISK SELSKABS årlige generalforsamling,
Tirsdag den 28. maj 2002 kl. 19.30
I "Harsdorffsalen", Rigsarkivet, Tøjhusgade 1, København,**

Med følgende dagsorden:

1. Valg af dirigent
2. Formandens beretning om selskabets virke i det forløbne år
3. Beretninger om lokalafdelingernes virke
4. Beretninger fra nedsatte udvalg
5. Kassererens forelæggelse af det reviderede regnskab til godkendelse
6. Fastsættelse af næste års kontingent
7. Behandling af forslag fra styrelse eller medlemmer
8. Valg af medlemmer og suppleanter til styrelsen
Efter tur afgår Nils G. Bartholdy, Poul Holstein, Bo Møller og Susanne Vogt (Danmark), samt Tom Bergroth (Finland), som alle er villige til genvalg. På valg er endvidere Islands medlem af styrelsen. Det hidtidige medlem, Birgir Thorlacius er imidlertid afgået ved døden, og i hans sted er indtrådt den hidtidige suppleant, Stefán Snæbjörnsson, der opstiller til nyvalg.
Suppleanterne Niklas Procopé (Finland), Geir Helgen (Norge) og Christer Bökwall (Sverige) er villige til genvalg. Såfremt Stefán Snæbjörnsson vælges til medlem af styrelsen, foreslås som ny islandsk suppleant.
9. Valg af to revisorer og to revisorsuppleanter
10. Eventuelt

Der gøres opmærksom på, at kun medlemmer, der har betalt kontingent for 2002, har stemmeret på generalforsamlingen.

Med venlig hilsen
styrelsen

Segl som illustrasjon til slektshistorien med eksempler fra grenlandsområdet i Telemark, Norge

Av Hans Cappelen

Mange som skriver om slekt og personer fra 16-1700-tallene, bruker ikke segl som illustrasjoner. Dette til tross for at et seglbilde kan passe godt til å bryte opp en ensformig tekst. Fra denne tidsperioden er det ofte sparsomt med illustrasjoner. Ikke mange portretter og bilder er bevart. Derimot finnes det mengder av segl festet på dokumenter. Rundt om i arkivene er det hopetall som ennå ikke er undersøkt nærmere. Bare noen få er avtegnet – som seglene i bygdeboka for Bamble i Telemark. Fortsatt venter de fleste norske personseglene på å bli tatt fram, gransket og gjengitt på trykk.

“Segl” er avtrykk av signeter som var enten et stempel, et lite vedheng til et urkjede eller en signetring. Fra Gjerpen i Telemark kjenner vi minst én signetring med bumerke og initialer. (Den er avbildet i bygdeboka for Gjerpen og tilhørte bonden Jens Hansen Ballestad, død i 1844.) Signetavtrykkene ble presset inn i en voksklump i tiden fra middelalderen og til litt inn på 1600-tallet. Deretter er de stemplet

Bonden Hanns Brevigh
Bamble 1617

på et papirstykke over et lag voks, og senere direkte ned i rød eller svart brevlakk.

Et signet og et segl var en høyst personlig ting som ble brukt sammen med, eller i stedet for en persons underskrift. Segl ble derfor satt på viktige dokumenter, så som vitneprov og erklæringer, søknader, brev, skjøter og kontrakter. Vi har ikke bare segl fra embetsmenn og handelsstand. Også håndverkere, skippere og bønder brukte segl. Adskillige av de seglene som fortsatt er bevart, er fra bønder som gjorde tjeneste som lagrettemenn.

Hva kan vi se i seglene? Først og fremst ser vi initialene, dvs. forbokstavene i fornavnet og i farens fornavn, samt bokstaven S for å markere /sen/son/sønn. For eksempel bokstavene C C S for bonden Christen Claussøn. Initialene utgjør vanligvis en mindre del av seglbildet, unntatt i monogramseglene der selve bokstavene er det viktigste.

Hovedinnholdet i seglene, dvs. det sentrale motivet, er vanligvis et av de følgende

- Et bumerke
- Et monogram
- En allegori eller annet symbol
- Et våpenskjold

Det er veldig mye vi kan si om alle disse seglmotivene og deres undergrupper, bl.a. alder, opprinnelse, utviklingslinjer, utbredelse osv. Her skal jeg bare ta fram litt generelt og typisk. Jeg har selv sett eksempler på alle disse kategoriene i segl

som kommer fra grenlandsområdet på 16-1700-tallene; dels i originalsegl, dels i tegninger fra bøker.

Hvorfor ta opp seglene til nærmere granskning? De har jo sin egenverdi som vitnesbyrd om en fjern tid. Flere av seglene kan også komme til nytte i slekts- og stedsgranskning. Det hender at motivene kan fortelle oss litt om signeteierens verden, ider, påvirkninger m.m. Ser vi på flere segl under ett, kan det vise seg at de ligner hverandre. Da kan de kanskje fortelle noe om slektsforhold, naboskap, yrke m.m. Dessuten kan seglernes formgivning vise signetgravørens faglige dyktighet, samt hvilken kvalitet som signeteieren ville ha i sitt personlige segl. Vi ser også de skiftende moter og stilretninger i utformingen av seglene.

Bumerkesegl

Det karakteristiske for bumerker er at de er kjennetegn som består av *enkle streker uten bestemte farger*. De var enkle strekmotiver fordi de skulle kunne bli skåret inn, hugget, risset eller tegnet fort av en utrenet hånd. De enkle strekene kan være så mangt: i ett og samme bumerke kan strekene være rette, buede og små prikker.

Bonden Isach Rasmussen
Lerstang 1695

Andre bumerker kan ha bare en eneste strek som motiv, men da med eiernes initialer øverst i seglbildet.

En del gamle bumerker er dannet av *runer*. De fleste andre bumerkene ligner mer eller mindre på runer, men kan ha en helt annen opprinnelse – for eksempel kors (bonden Christen Claussøn på Finmark, Bamble, segl 1742), femkantet stjerne/“pentagram” (bonden Tor Haraldsøn på Mo, Bamble, segl 1723). En ikke uvanlig, men særegen figur, kan ligne litt på en sløyfe eller en knute. Figuren har tre trekanter med spissene samlet i midten:

Dette er kjent fra flere land og tidsprioder. Figuren i flere varianter ble brukt bl.a. i segl 1602 av lagrettemann og bonde Amund Rugtvet, Bamble, i segl 1605 av bonden Anders Bø, Gjerpen, og i håndtegnnet merke i 1685 av bonden Niels Follaug, Gjerpen.

Svært mange bumerker har én eller to streker som hovedmotiv, med tilføyelse av én eller flere kortere streker som bifigurer. Ved å legge til eller trekke fra korte streker, ble det skapt et høyt antall varianter over samme grunnform. Særlig er det mange slike varianter av det X-formede krysset (“andreskorset”). Varianter har også den beslektede figuren som vi kaller “timeglasset”.

Den tilsvarer den gamle runen for D:

Varianter er:

Bumerke av denne typen hadde bonden Gjerd Lerstang, Eidanger 1591, bonden Simen Dyresen, Gjerpen 1601, bl.a. lagrettemennene og bøndene Christen Stamland, Stouff Schielsvig og Rolf Gunde-

Bonden Gjord
Lerstang 1591

kløff i Eidanger, samt flere andre bønder i Gjerpen og Bamble.

I denne gruppen kan vi også sette hakekorset. Det var populært i gammel tid, før noen ennå hadde hørt om nazismen. Vi har et hakekors med tilleggstreker i segl fra 1591 for lagrettemann og bonde Orm Jonsson på Vinje, Bamble. I et segl fra 1731 brukte Tollef Gislessøn på den samme gården, et segl med et hakekors der de små hakene er fjernet på to av korsarmene. Nokså tilsvarende figurer er det mange andre som har brukt, bl.a. lagrettemann og bonde Rasmus Lerstang i segl 1628 og flere i hans slekt på 16-1700-tallene.

Det er ikke sjelden at vi kan følge utviklingen av et bumerke med varianter, fra en generasjon til den neste. Andre ganger ser vi fellestrekk i bumerker hos eierne av en gård og innenfor samme område – uten at de er i slekt. Det er altså ikke slik at bumerkene konsekvent følger en gård eller en slekt, så vi må være forsiktige med å trekke slutninger bare fra likhet mellom bumerker.

Veldig ofte er bumerkene plassert inne i en skjoldformet innramming. Likevel blir de ikke våpenmerker av den grunn, fordi de mest ligner strekfigurer. De er ikke ment som flatefigurer som kan farge-

legges, og er derfor ikke heraldiske våpenfigurer.

Det er mest bønder og håndverkere som bruker bumerkene, men bumerkesegl ble brukt også av prester, andre embetsmenn og handelsfolk. Svært mange av figurene i bumerker har en eldgammel utviklingshistorie, som kan være eldre enn våpenfigurene.

Utenom de vi ser i seglene er bumerker bevart også på noen gjenstander, bl.a. et sølvbeger. Utenfor Grenland kjenner jeg til svært mange bumerker på gravsteiner, samt innrisset på vegger i stavkirker.

Monogramsegl

Et "monogram" er eiernes *forbokstaver*, og de kan være sentralmotivet i segl. Bokstavene kan ha flotte slyngninger – noen ganger som dobbeltmonogram. Da kaller vi dem også "speilmonogram", fordi bokstavene er gjentatt og speilvendt. Kongenes monogrammer var ofte av denne typen på mynter, faner, trykte forordninger osv. Speilmonogrammene ble populære hos mange, som for eksempel stamfaren til slekten Wesseltoft i Skien, kjøpmannen Simon Jørgensen, med et sammensatt, dobbelt sett av bokstavene S J W i segl fra 1708. Et annet eksempel er speilmonogrammet til skienkjøpmannen Joachim Adtzlew i segl fra 1761.

Bonden Hans
Tvetten 1697

Bonden Anders
Nennset 1655

Når seglets motiv er bokstaver som er helt enkle streker, inngår de i gruppen bumerker. Vi kan dessuten se mange segl med initialer som er mer eller mindre flattet sammen til én figur som et bumerke. Utformingen av bokstaver kan være så forskjellig: fra noen få streker risset inn, til de rene kunstverker omhyggelig gravert i seglet.

De forseggjorte bokstavkombinasjonene er mest vanlige på 1700-tallet og inn på 1800-tallet.

Etter modeller fra fyrste og adel, hadde noen bønder og byborgere flotte *kroner* over sine monogrammer. Det virker som kronene er ment som pynt og ikke for å vitne om adel og rang. Kronene består av en kronring og fra den stikker det opp blader og/eller perler. For eksempel hadde bondelensmannen Peder Isachsen Mellum på Mælum et segl i 1788 med sitt monogram satt inn i rokokkoens skråstilte skjoldform, den såkalte "kartusj". På toppen av denne står det en krone som har tre store blad og to perler mellom dem. Fordi kronen ikke har bøyer som i kongekronene, kaller vi den for en "åpen krone". Kroner med bøyer har jeg ikke sett hos privatfolk.

Sammen med monogrammene som hovedmotiv, kan det være bifigurer som blomster, planter, trær, fjelltopper og skjell. Monogrammer kan stå inne i forskjellige slags skjoldformer.

Monogramseglene var i bruk hos alle samfunnslag og ble brukt bl.a. inngravert på sølv og glass. Jeg har et par glassbegre med årstallet 1744 og speilmonogrammene til kjøpmannen Kjeld Jensen (Trogh) i Skien og hans hustru Ragna Jansdatter som døde den 23.4.1744.

Allegoriske og symbolske seglmotiver

Jeg bruker klassifikasjonen "allegorier" og "symboler" om disse seglmotivene. Jeg innrømmer likevel at det ikke alltid er lett å se om vi har å gjøre med en allegori, dvs. et bilde på en høytflygende ide, et ideal, moralsk formaning og lignende. Seglbildets figur kan være et symbol for noe, eller bare en figur uten noen særskilt betydning.

Gjennom hele 1700-tallet ble det gravert segl med forskjellige slag figurer fra virkelighetens eller fantasiens verden. Seglene kunne ha en nokså enkel figur som en tresko, eller de kunne ha mer sammensatte motiver. Ja, noen ganger har de et helt landskapsbilde.

Enkelte motiver er nokså hverdagslige, som pil og stjerner i seglet til bonden Nils Hansen på Grasmyr i Bamble. Samme seglbildet hadde faren i 1738.

Andre motiver er mer symbolmettede. Vi har bønders segl med et overflødighetshorn (Anders Rougtved, Solum, segl 1788), to økser i kryss (Alf Jenssøn på Garstad, Bamble, segl 1732) eller hammer og hakke i kryss (Iagrettemann Faltin Ven-

Nils Hansen Grasmyr 1755

Otte Paasche 1701

støp, Gjerpen 1687). En legc har bl.a. en vinget stav i seglet (Daniel Høffding, Skien, segl 1803), en sogneprest har en drikkekalk (Jens Thomassen, Eidanger ca. 1630) og en kapellan har en svevende engel (Ludvig Albertsen Blehr, Skien).

Hva betyr tre planter med stengler som er føyd sammen nederst? Det er brukt bl.a. av bonden Daniel Mikkelsen på Åby, Bamble, i segl 1789. Trolig er dette motivet beslektet med den allegoriske framstillingen der tre blomster vokser opp fra et dødninghode (det skal minne oss om livet etter døden), som vi ser i bamblelensmannen Otte Danielssøn Paasches segl fra år 1700. En fugl på en kvist står i mange segl, så som i seglet til bonden Sven Sørensen på Fossing, Bamble i 1737. Den kan symbolisere flere ting. Vi vet ikke alltid hva meningen har vært bak en symbolsk figur, for eksempel en skipers segl med en flott løve stående opprett på bakbeina , uten initialer eller andre tillegg (Hans Gregersen Winther, Skien, segl 1708).

Fra siste del av 1600-tallet var det de religiøse symbolene som var mest i skuddet, mens det på 1700-tallet oftest var prester som brukte disse motivene. På

1800-tallet blir det færre symboler og mer vanlig med bare monogrammer i seglene. Ellers er allegoriene og symbolene vanligvis stilt sammen med eierens initialer i seglene. Noen ganger er gårdsnavnets initial også med, så som bokstavene S S S F for Sven Sørensen Fossing.

De religiøse symbolene er velkjente både fra kirkevegger i Telemark og fra en omfattende litteratur om emnet i Norge og utlandet.

Våpensegl

Segl med våpenmerker er bevart fra mange andre enn bare de få adelige personene som har befunnet seg i Grenland. Flere embetsmenn og bruksciene brukte våpenskjold i seglene, og vi har våpensegl fra handelsfolk, skipperne, håndverkere og bønder.

Som kjent, er det særpregede med et våpenskjold at figurene er *flatefigurer som kan fargelegges*. I ensfargede segl kan vi imidlertid ikke se våpnens farger, når de da ikke er blitt gravert som skravringer etter et visst system. Hvis vi ikke kjenner et våpen fra annet enn et segl, og seglet ikke har fargeskraving, så kan vi si at vi har et "ufullstendig" våpen. Alle

figurer i et våpen tenkes med farger, uansett om de er ukjente. Det gjelder også våpen som har bokstaver eller bumerker kombinert med våpenfigurer, for eksempel i skjoldet til fogden Andreas Rougtvedt (død 1814) som var av dansk slekt.

Selv om våpenfigurer normalt står i skjold, kan skjoldet være utelatt. Derfor er det ikke alltid så lett å se om en frittstående figur i et segl er ment som en våpenfigur eller ikke. Også *hjelmen* på øvre skjoldkant kan være utelatt. Dessuten er det i noen segl bare et *hjelmtegn* direkte på øvre skjoldkant. Dette ser vi både på kartusjen i presten Hugo Hiorthøys segl fra 1772, og når skjoldet har den spesielle engelske formen, for eksempel i seglet til Just Wrighth i Langesund fra 1881.

Fra hjelmen henger det ikke alltid noe *hjelmklede* eller *rosenguirlandere*. På 1800-tallet var det alminnelig å ikke ha noe *hjelmklede* overhodet i våpenseglene.

Flere bondesegl består bare av et skjold med et skjoldmerke som kan ha mer eller mindre heraldisk karakter. (Vår tids nye norske kommunevåpen er så å si alltid bare skjold.)

Fra Grenland kjenner vi våpen med de fleste av de vanlige figurene. Vi ser de geometriske inndelinger av skjoldflaten (for eksempel striper, "bjelker", for adelsætten Bjelke), korsformer (for eksempel embetsslekten Hagerup) og lignende. De fleste figurene i våpenseglene er enten dyr (som hest for Rytter) eller fisker (lange for Lange), fugler (århane for Hørby), planter (liljer for Deichmann), himmellegemer (stjerner for Kløcker), byggverk (hus for Holmboe), gjenstander (pil for Rasch) osv.

Vi har også våpenfigurer som ligger nær de andre kategoriene av seglbilder, for eksempel tre blomster (segl 1651 fra fogden Peder Rasmussen, Bamble), eller en stående, kortbenet fugl (segl 1682 fra fogden Jørgen Jørgensøn Riber, Bamble). Grensetilfeller mellom bumerker og våpen har vi flere av, for eksempel et skjold med en S-formet figur rundt en stolpe. Det står i segl fra 1624 og 1628 (tingsvitne på Rising, Gjerpen) for bonden og lagrettemannen Jon Sørensen på Sortedal, Bamble. Grener av embetsslekten Selmer har et lignende våpenmotiv. Hos begge er nok S hentet fra navnet,

Fogden kammerråd
Andreas Rougtved

Kjøpmann konsul
Just Wrighth

Fogden Peder Rasmussen 1651

Presten Hugo Hiorthøy 1772

mens I står for et fornavn. Staven med en slange rundt, er for øvrig et motiv fra antikken, for eksempel legenes "æskulapstav" og handelens "merkurstav".

Eksotiske figurer har vi i noen opprinnelig engelske våpenskjold. De har en linnorm med flaggermusvinger og bakroppen i en kveil (slekten Aall), tre avrevne griffhoder (slekten Flood) og et kamelhode (slekten Wright). Nærmest en allegorisk figur er den nakne kvinnefiguren Fortuna, som er hentet fra antikkens forestillingsverden. Hun symboliserer lykke og sjøfart, står på en kule og holder et skipsseil over hodet. Vi ser henne som skjoldmerke fra 1731 i seglet til skipperen Bent Iverssøn Tisted, Skien – han hadde også ført to skuter med navnet "Fortuna". Samme figur uten skjold hadde sorenskriveren Christian Gabrielsen, i segl fra 1685 og 1687.

Et rent kristent motiv er lammet med korsfanen (Guds lam/ "Agnus Dei") som vi ser i skienslekten Forbechs skjold. Våpen kan også ha jordnære og hverdagslige motiver som tre eikenøtter (nøttene peker opp hos general Johan Arnold, Borgestad, og ned i porsgrunnslekten Vauverts skjold), tre fjell (Bratsbergs amt-

mann Christian Berghs segl 1728), en avkuttet og avhugd trestamme (presten Niels Bastiansen Stabel i Holla, segl 1723), og en vannpost (forvalter Henrik Post, Fossum, segl 1629, og presten Isaach Post, Bø, segl 1700).

Våpenskjold finner vi i Grenland bl.a. malt, støpt eller inngravert på gjenstander, utskåret på maleriramme og portfylling, på veggene i Solum og Mælum kirker, på kirke- og gravutstyr m.m.

Litteraturhenvisninger

Bumerker

- Ivar Seierstad: *Skien Historie*, bind 1, Skien 1958, side 149.
- C. S. Schilbred: *Bygdebok for Bamble*, bind 1, Oslo 1968 (opp til flere segl for hver gård, også monogrammer, symboler og våpenskjold)
- Terje Christensen: *Gjerpen bygds historie*, bind 1, Skien 1971, side 291, 331, 371, 375 og 377. Bind 2, Skien 1978, side 246 og 295.
- Harald Hals: *Eidanger bygdehistorie*, bind 1, Eidanger 1968, side 189, 219, 232-239 og 241
- L. Strømme: *Bumerke frå Sunnmøre*, Oslo 1943 (ca 7500 bumerker fra tiden 1500-1800)

Hans Cappelen: Bumerker i Norge. En oversikt. Oslo 2001. Gjengitt på internett www.cappelen-krefting.no/hans/bumerker/bumerker-del01.html (under sidene Heraldikk og flagg : www.cappelen-krefting.no/hans/index.html)

Monogramsegl

Hans Cappelen: Monogramsegl og slektspapirer fra Grenland, *Norsk Slektshistorisk Tidsskrift* 35 (1995): 66-79.

Våpenavbildninger:

C. M. Munthe: Norske slegtsmerker, *Norsk Slektshistorisk Tidsskrift*, I, Oslo 1928

Hans Krag: Norsk heraldisk mønstring 1699-1730, Kristiansand 1955 (bind I embetsmenn fra hele landet, og bind II bønder fra Osloreionen).

Hans Cappelen: Norske slektsvåpen, Oslo 1969 (2. opplag 1976). (Våpen fra hele landet)

Hans Cappelen: Våpensegl og slektspapirer fra Skiens-distriktet, *Norsk Slektshistorisk Tidsskrift* 35 (1996): 445-463

H. Nissen og M. Aase: Segl i Universitetsbiblioteket i Trondheim, Trondheim 1990.

Sven T. Achen: Danske adelsvåbener, København 1973 (også dansk-norske embetsmenn og noen norske slekter)

Beskrivelser av våpensegl

H. L. Løvenskiold: Heraldisk nøkkel, Oslo 1978 (beskriver våpenskjold i riksarkivets seglsamlinger)

English Summary

Seals as illustrations to family history – with some examples from the county of Telemark, Norway

In most family histories there are few illustrations dating from the 17th and 18th Centuries. In Norwegian archives, however, there are many seals from that period and they are well

fit to be used as illustrations. Most of the seals are not yet investigated and published.

People from different social levels of the society used seals. There are seals from small farmers as well as great landowners, from merchants, ships' captains, civil servants and many others. They signed and sealed letters, contracts and title deeds, legal courts' decisions, witness' statements, taxations, petitions to the King etc.

The motifs in the seals can be divided into four groups; house marks, monograms, allegories or other symbols, and coats of arms. The borderlines between the groups are not always so easy to determine. In all the groups it is common to have the initials of the owner in the upper part of the seals. When there are three letters in the seals, the first is usually for the owner's first name, the second for the father's first name and the last is the letter S meaning son.

House marks

The house marks consist of simple lines without colours. A number of them are from the runes (the old Norse script). Others are international symbols as pentagram, hexagram and swastika, or contour drawings of crosses, arrow, crossbow etc. Lots of house marks are variations of basic forms, made by omitting or adding small parts of lines.

Sometimes we can follow a mark with variations through generations, and some marks may be linked to the owners of a farm for a long time. We cannot, however, say that these are established principles. Several fathers and sons had different marks and so had owners of farms succeeding each other.

Farmers used house marks, and so did merchants, civil servants and others.

House marks are often placed in shields.

That does not make them heraldic coats of arms, because they are still lines and not coloured fields.

Monograms

The seals with monograms can have very simple and primitive engravings. Others are elaborate and very elegant. Some seals have two sets of letters with one of them reversed, in the same way as the royal ciphers.

The monograms are often in shields and many letters are combined so that they look like house marks. Some monograms have a coronet on top, even when their owner was not noble and had no official rank.

We have seals with monograms from all social classes, across the country and throughout the Centuries.

Allegories and other symbols

Many seals have symbols from religion, moral and abstract ideas, as an angel, a skull and the horn of plenty. There are also seals with symbols or pictures from the every day world as a shoe, an axe or a bird. Today it might be diffi-

cult to see why the owner wanted to have a certain motif in his or her seal. Some symbols were popular for some time, as the religious symbols especially in the 17th Century.

Symbols made by simple lines only, are like house marks. When the symbols are in shields they are as usual called coats of arms, even when they are quite naturalistic and complicated.

Coats of arms

Only a few noblemen lived in Telemark. We have several coats of arms in seals both from them and from other groups of people. Priests, military officers and civil servants had armorial seals, as well as many merchants, some farmers and others.

The arms in the seals vary from a shield only, to the traditional combination of shield, helmet, crest and mantling. Some arms have a shield with the crest on top without a helmet, in the style of rococo (Hugo Hiorthøy) or the English style (Just Wright). The mantling consists often of ropes with flowers in the 18th and 19th Centuries.

Heraldisk litteratur siden sidst

Kirkelig heraldikk

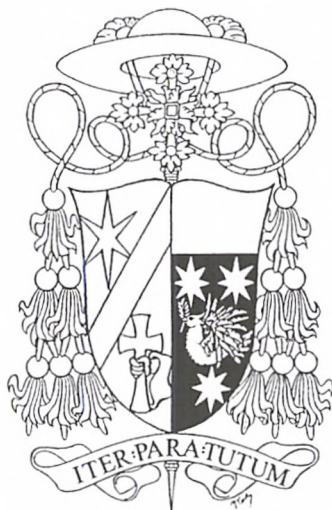
Michael Francis McCarthy: *An Armorial of the Hierarchy of the Catholic Church in Australia*. Thylacine Press. Darlinghurst 1998. ISBN 0-646-36350-6. 194 sider. AUD 50,00.

Michael Francis McCarthy: *Heraldica Collegii Cardinalium – A Roll of Arms of the College of Cardinals 1800-2000*. Thylacine Press. Darlinghurst 2000. ISBN 0-9577947-0-3. 587 sider. AUD 200,00.

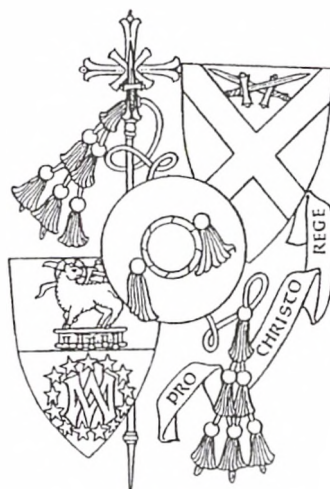
Michael Francis McCarthy: *Armoria Sedum – A Roll of See Arms used by the Catholic, Anglican and Lutheran Churches*. Thylacine Press. Darlinghurst 2001. ISBN 0-9577947-1-1. 280 sider. AUD 100,00.

Bøkene kan bestilles fra: Thylacine Press, 8 Little Surrey Street, Darlinghurst NSW 2011, Australia.

En egen og spennende spesialdisiplin innen heraldikken er den kirkelige heraldikk. Ved sin bruk av spesielle symboler utenfor selve våpenskjoldet istedet for den sedvanlige kombinasjon av hjelm, hjelmklede og hjelmpryd, skiller den seg skarpt fra så godt som all annen heraldikk. De tidligste belegg for kirkelige heraldikk, er ikke så meget yngre enn de tidligste belegg for bl.a. borgerlig og tildels adelige heraldikk. Noc av det som gjør den kirkelige heraldikken spesiell og spennende er den store, og helt eksakte, betydningen de forskjellige kors, hyrdestaver, mitraer og kirkelige hatter har. Det største mangfoldet finner vi selv sagt innen Den katolske kirke, men også Den anglikanske kirke og enkelte av de lutherske kirker har vært flinke til å bevare denne delen av kirkens felles arv.

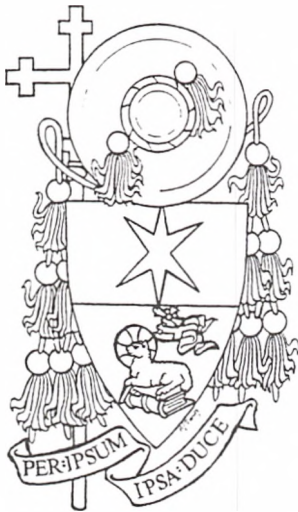

John Aloysius COLEMAN
4th Bishop of Armidale
1932-47

Edward John DOODY
5th Bishop of Armidale
1948-68

III. 1. Eksempler på stilen i McCarthy 1998, biskopene Coleman og Doody.

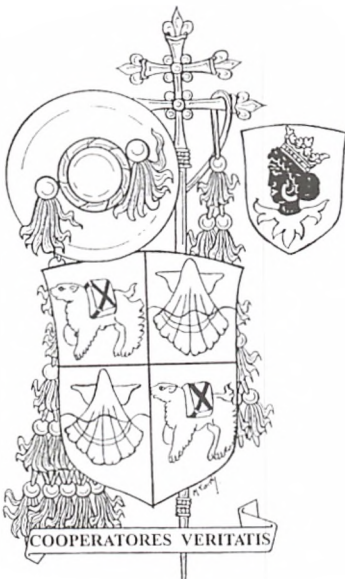

James Darcy FREEMAN
6th Bishop of Armadale
1968-71

Henry Joseph KENNEDY
7th Bishop of Armadale
1971-91

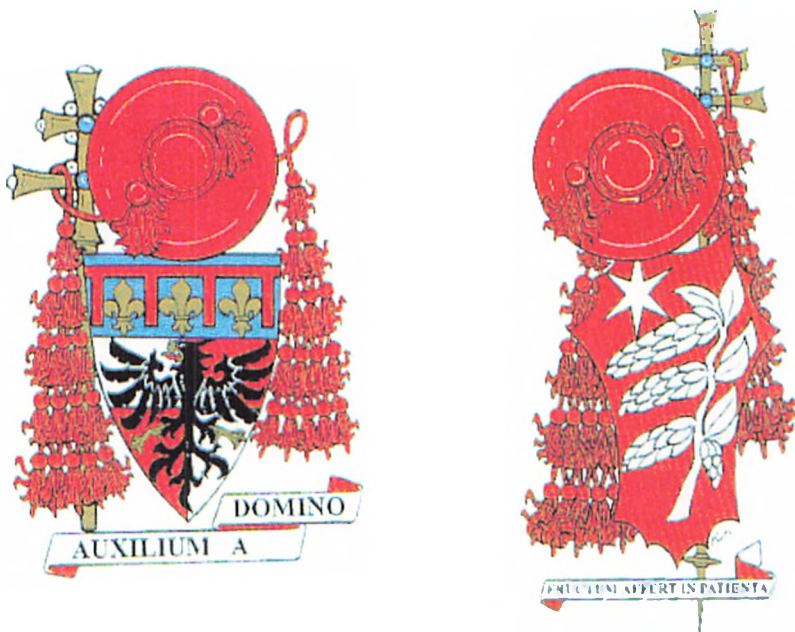
III. 2. Biskopene Freeman og Kennedy, også fra McCarthy 1998. Legg merke til stil variasjonene i ill. 1 og 2.

III. 3. Joseph kardinal Ratzingers våpen fra McCarthy 2000.

1900-tallets utvilsomt største (og dessverre nesten eneste) kirkelige heraldiker er erkebiskop Bruno Heim, som er umulig å komme forbi for enhver som vil beskjeflige seg med dette temaet. Erkebiskopen har tegnet våpnene til bl.a. de nordiske bispedømmene København, Oslo, Stockholm og Reykjavik ved den formelle opphøyelsen til bispedømmer. Han står også bak våpnene til de fire siste paven, den regjerende pave Johannes Paul II inkludert. I lan vil være kjent for enkelte av leserne fra hans tid som pavelige Nuntius til Norden, og for en rekke andre gjennom sine publiserte verk over emnet kirkelig heraldikk og beslektede tema.

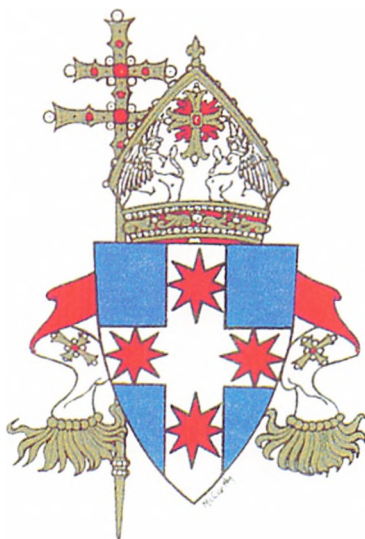
Det er derfor gledelig når en ny heraldiker begynner å publisere innen dette feltet. Australieren Michael Francis McCarthy har arbeidet med temaet i over et kvart sekel, og har i løpet av de siste få år publisert tre vektige verk med

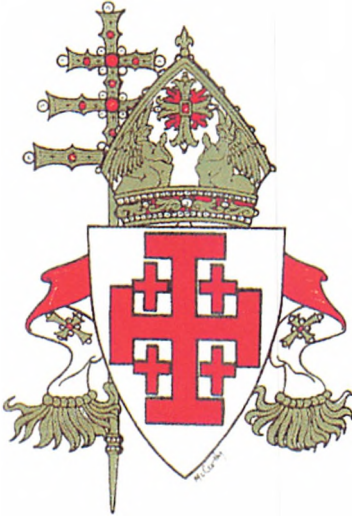
Ill. 4. Kardinalene Samore (til venstre) og Carpino. Våpengjengivelse i farver fra McCarthy 2000. Merk den standardiserte og utradisjonelle formen på våpentejingene, jfr. ill. 3.

relasjon til emnet. Han har utgitt bøkene på eget forlag, og til stor glede for både heraldikere, kirke- og kunsthistorikere og andre interesserte. Alle verkene er spennende publikasjoner, men med en viss fare for å være nesten foreldet ved utgivelsen, det kommer jo stadig nye bispedømmer, biskoper og kardinaler til. Heldigvis kan vi imidlertid glede oss stort over at der blir publisert, for dette er meget verdifullt materiale, og dessuten resultatet av nitide studier i Australia, Europa og etterhvert resten av verden.

Den første boken "An Armorial of the Hierarchy of the Catholic Church in Australia" (McCarthy 1998) og den neste "Heraldica Collegii Cardinalium – A Roll of Arms of the College of Cardinals 1800-2000" (McCarthy 2000) retter seg eksklusivt mot den katolske kirkelige heraldikk, mens årets utgivelse "Armoria Sedium – A Roll of See Arms used

Ill. 5. Det katolske metropolitanbispedømmet Sydney, McCarthy 2001. McCarthy arbeider ved Sydney universitet.

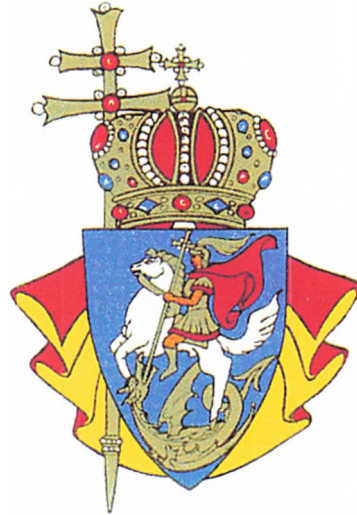
Ill. 6. Det katolske patriarkatet i Jerusalem. McCarthy 2001.

by the Catholic, Anglican and Lutheran Churches” (McCarthy 2001) bretter ut et langt videre spekter. Så vidt vites er det store verket over kardinalenes våpenføring fra 1800-2000, bare den første av flere verk om emnet og hvor forfatteren både vil bevege seg bakover i tid så langt det går, samtidig som det på et tidspunkt må komme noe om kardinalene utnevnt i det 21. århundre.

Disse tre verkene må etter denne anmelders skjønn vurderes utfra tre aspekter:

- 1) den kunstneriske utformingen av våpnene
- 2) blasoneringen av våpnene
- 3) den faktiske informasjon i verkene og sammenstillingen av denne

Michael McCarthy har en egenartet og livlig stil, og har hentet inspirasjon fra bl.a. erkebiskop Bruno Heim og den store østerikeren Hugo Ströhl. Våpnene er variert og livlig tegnet, spesielt i McCarthy 1998, men over tid ser jeg tegn til en viss uniformering eller standar-

Ill. 7. Lviv, Ukraina, katolsk erkebispesete med ukrainsk (østlig) ritus. Primas av Galacia. McCarthy 2001.

disring av våpentegningene, mest tydelig i McCarthy 2000 selv om det i rettferdighetens navn skal sies at det er mange variasjoner over samme tema. In casu finner jeg imidlertid den noe utradisjonelle måten å fremstille den heraldiske kirkelige hatten på, i lengden ganske utdelt, i motsetning til den tradisjonelle og innarbeidede bruken av denne hatten, er hatten her fremstilt som den nærmest henger på en vegg sammen med skjoldet og korset plassert bak dette, alternativt som hengende fra prosjonskorset i motsetning til den tradisjonelle løsningen med hatten plassert svevende over skjoldet med de respektive antall dusker hengende på hver side alt etter rang og verdighet. I enkelttilfeller og som variasjoner kan dette være et vellykket grep, men når det er konsekvent gjennomført blir det for meget av det gode. Her har han en helt annen og heldigere hånd med våpentegningene i McCarthy 1998 (ill. 1-2) hvor det er en rekke alternative frem-

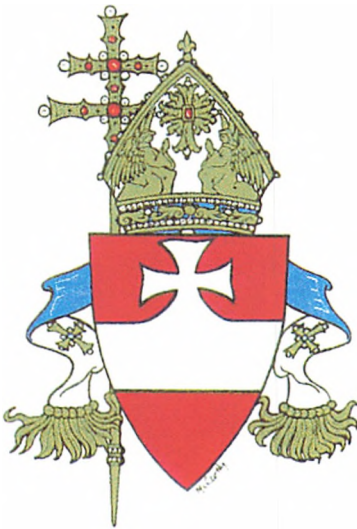
Ill. 8. Det katolske patriarkatet i Lisboa. Legg merke til den pavelige tiara i skjoldet. McCarthy 2001.

stillinger, men hvor også den tradisjonelle tegnemåten i stor grad er tilstede. I McCarthy 2001 som tar for seg bispedømmenes våpen er vi borte fra problematikken som er omtalt i forhold til McCarthy 2000, og er igjen nærmere den ledighet og variasjon som finnes i McCarthy 1998, og denne er i så måte kanskje den beste av de tre, selv om det også her er endel å påpeke m.h.t. hvilke ytre attributter de forskjellige våpnene har. Dette gjelder spesielt de tidligere katolske erkebispedesetene i Skandinavia som nu er lutherske og hvor det ikke er fullt samsvar mellom det gjengitte hos McCarthy og de gjengivelser vi finner i bruk i dag. Et gjennomgående minus er at våpnene i all hovedsak er gjengitt uten skravering for de forskjellige tinkturer, i McCarthy 2000 finner vi noen fine farvegjengivelser på omslaget (ill. 3-4) og først i McCarthy 2001 er tinkturene markert ved skraveringer, samt at det er inntatt 8 farveplansjer foruten omslaget. Problemet og

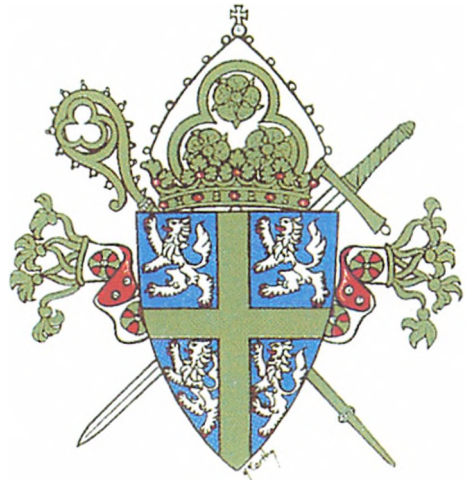

Ill. 9. S sammensatt våpen for det katolske metropolitanbispedømmet Aix, Arles & Ebrum. McCarthy 2001.

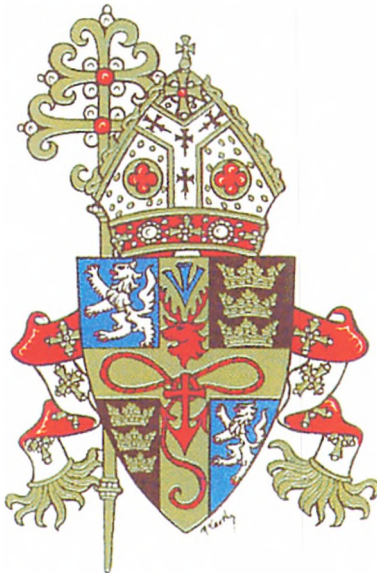
omkostingene ved farvetrykk er et akk så velkjent fenomen, og det er synd at det ikke har vært mulig å gjengi disse vakre våpnene i farger. Selv med tinkturene angitt ved skravering og en gjennomgående blasonering er det visuelt et meget stort sprang fra sort/hvitt til farger. En annen litt uheldig side er at der McCarthy viser flere forskjellige varianter av et bispedømmes våpen er sideoppsettet slik at det tidvis er vanskelig å vite hvilket bispedømme han egentlig referer til. Det samme forholdet gjør seg gjeldende i McCarthy 2000 hvor det ikke er noen enhetlig praksis for hvor blasonering og biografiske opplysninger er plassert i forhold til våpentegningen, undertegnede har ihvertfall funnet eksempler på billedtekster plassert til høyre, venstre eller under våpentegningen og når McCarthy gjør sitt beste for å utnytte all tilgjengelig plass på sidene kan en uforsiktig leser raskt foreta en forveksling, men dog ikke om man leser blasoneringen.

Ill. 10. Det katolske metropolitanbispedømmet Wien, sete for Østerrikes primas. McCarthy 2001.

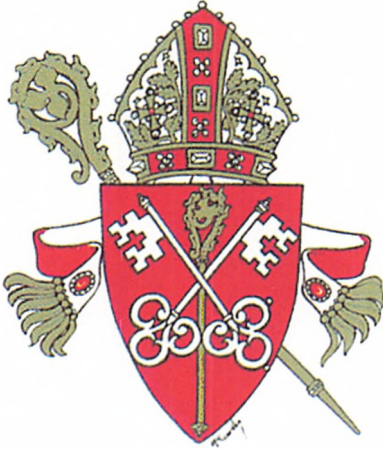
Ill. 11. Det anglikanske bispedømmet Durham, England. McCarthy 2001.

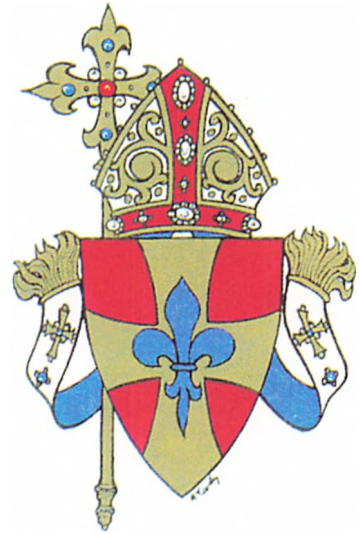
Ill. 12. Det anglikanske bispedømmet Cape Town, RSA. McCarthy 2001.

Når det gjelder Michael McCarthys blasonering er denne i all hovedsak enkel og grei i formen, selv om det i en del tilfeller ville vært heldigere med en større entydighet. Noen av utfordringene for McCarthy har åpenbart vært at en del av disse kirkelige våpen ligger nokså langt utenfor den vanlige heraldikk i utformingen, med ditto store utfordringer m.h.t en enkel og god blasonering, for eksempel er enkelte av bispedømmenes våpen trolig middelaldersegl plassert direkte inn i en moderne skjoldform.

Informasjonsverdien av de tre verkene er uansett innsigelse betydelig, og McCarthy har utvilsomt reddet svært meget informasjon som ellers ville gått tapt. Som tidligere sagt er McCarthy 1998 en fryd å lese, godt strukturert med en oppdeling som er lett å følge og som gir en mulighet til å følge hvert enkelt bispedømme kronologisk. I hans desidert største verk, McCarthy 2000, gir strukturen seg selv,

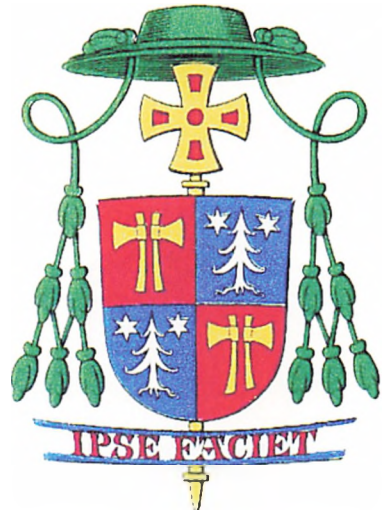

Ill. 13. Bispedømmet Linköping i Den Svenske Kyrkan. McCarthy 2001.

Ill. 14. Det lutherske bispedømmet Riga, Latvia. McCarthy 2001.

med en kronologisk fremstilling av de utnevnte kardinaler gruppert efter den til enhver tid regjerende pave, forøvrig den samme struktur som Per Nordenvall benyttet i sitt praktverk om Srafimerordenen. Imidlertid er det mer å påpeke rent strukturelt m.h.t McCarthy 2001, i alle tre hovedbolker; katolske bispedømmer (ill. 5-10), anglikanske bispedømmer (ill. 11-12) og lutherske bispedømmer i Skandinavia (ill. 13-14), er det benyttet et rent alfabetisk oppsett. Dette er ett av flere mulige valg, og er efter denne anmelders oppfatning ikke den beste for dette materialet. For den katolske og anglikanske kirkes vedkommende, dreier dette seg om bispedømmer spredt over hele verden, og en geografisk og kronologisk ordning hadde vært betydelig lettere å forholde seg til, både for å finne bispedømmene i et enkelt land og for å slippe den tilsynelatende ustruktur som de hyppige skifter mellom forskjellige land og kontinenter medfører. En rent kronolo-

Ill. 15. Den katolske biskop John Willem Gran, biskop emeritus av Oslo. Viser Oslo Katolske Bispedømmes våpen i 1. og 4. felt. Tegning av erkebiskop Bruno Heim, gjengitt i Skandinavisk Vapenrulla.

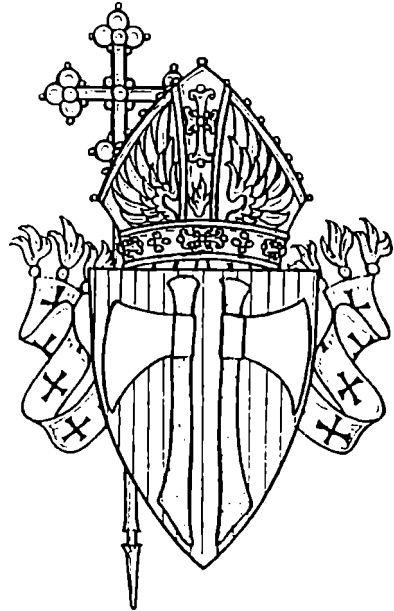

gisk sortering innen naturlige geografiske enheter hadde vært den klart beste, men her støter man på problemet ved at den eksakte opprettelse av en del bispedømmer ikke er kjent. Også for Nordens vedkommende oppstår dette problem da de forskjellige nasjonal-kirkene ikke er klart adskilt, og i tillegg er det en del beklagelige skrivefeil i bispedømmenes navn, noen rene trykkfeil, andre grunnet de særnordiske tegn. Det er også en feil i blasoneringen og dermed også tegningen av Oslo Katolske Bispedømmes våpen, det skal være: "gules, two battleaxes in pale or" og ikke "Gules, two battleaxes in pale addorsed or, blades argent" som McCarthy skriver, jfr. biskop John Willem Grans våpen bl.a gjengitt i SVR (ill. 15) og seglet til Oslo Katolske Bispedømme (ill. 16) kfr. fremstillingen i McCarthy 2001 (ill. 17).

Summa summarum er dette til tross for kommentarene ovenfor, tre betydelige verk som har en naturlig plass i bokhyllen til enhver heraldiker med interesse for kirkelige heral-

Ill. 16. Segl for Oslo Katolske Bispedømme, tegnet av erkebiskop Bruno Heim.

Ill. 17. Oslo Katolske Bispedømme, gjengitt efter McCarthy 2001.

dikk, samt bor inngå som referanseverk (da særlig McCarthy 2000 og 2001) i en rekke fagbibliotek. Bokene inneholder også foruten våpentegninger, blasoneringer og korte historiske data, en rekke nyttig informasjon om kirkelig heraldikk, oversikter over kirkestrukturer, attributter knyttet til forskjellige kirkelige embeder og heraldikk generelt, bl.a. er de gjennomarbeidede bibliografiene nyttige hjelpemidler i mange sammenhenger.

Kaare Seeberg Sidselrud

Akademisk symbolik och ceremonik

Torgny Nevéus: *Lagerkransar & Logotyper. Symboler och ceremonier vid svenska universitet*. 101 sidor, oktav, ill. pappband m skyddsomslag, ISBN 91-27-07783-7. Natur och Kultur, Stockholm 1999. Pris: 329 SEK.

Fd akademiintendenten vid Uppsala universitet, docenten i historia Torgny Nevéus är särskilt intresserad av akademiska traditioner och har nu utgivit en bok om dessa, nog så viktig i dessa dagar med stor risk för traditionsupplösning och förflockning av det ceremoniella i tillvaron.

En nyttig redogörelse för den stora tillväxten av universitet i Sverige sedan 1960-talet inleder boken. I själva verket har antalet flerfaldigats och är vid sekelskiftet 15, vartill kommer ett stort antal nyare högskolor. Det enda universitetet som envist håller fast vid beteckningen högskola med den äldre innebörden är Kungl. Tekniska Högskolan, som dessutom fortfarande är kunglig. (Förr hette det Kungl Universitet i Uppsala, Stockholm etc, men vänstervågen under 1960- och 70-talen medförde att Sveriges statskalender 1975 anpassligt nog strök epitetet kunglig; något formellt regeringsbeslut lär inte finnas.)

Doktorspromotioner (författaren fördömer den av journalister ofta använda termen promoveringar) och professorsinstallationer genom åren beskrives utförligt. Det är trevligt att konstatera även de nyare universitetens tillägnar sig gamla akademiska traditioner. Ett kapitel för sig är universitetens emblem, flaggor och fanor. Tyvärr är det endast Uppsala universitet som har ett heraldiskt emblem, dvs vapen. Där har på ett lyckat sätt universitetets gamla sigill heraldiserats: "I rött fält en sol av guld, belagd med en med röda latituder och

longituder markerad jordglob av guld. Skölden är krönt med kunglig krona och kan omges med en öppen krans av lager och ek av guld och kan åtföljas av ett rött devisband med texten GRATIE VERITAS NATURAE av guld." Detta möjliggör att universitetet kan flagga med en heraldisk flagga med sköldinnehållet. Övriga universitet och högskolor har däremot tyvärr mer eller mindre lyckade oheraldiska emblem, ofta på gränsen till varumärken för enklare postorderföretag. Ett undantag är Högskolan i Skövde, som antagit ett av Bengt Olof Kälde tecknat vapen: "Sköld delad av svart, vari ett uppstigande lejon av guld med röd beväring, hållande en bok av guld med rött snitt samt ovan åtföljt av två sexuddiga stjärnor av silver, och av guld, vari ett grönt askträd." Tyvärr används detta vapen endast vid "högtidliga tillfällen", medan man i övrigt använder en blågul blaffa, värre än Sparbankens ökända oljeutsläpp. Tråkigt nog använder författaren genomgående benämningen "logotyp" om emblem eller märke, detta av reklamfolk införda missbruk av den typografiska termen logotyp (dvs trycktyp som består av hela ord, till skillnad mot enskilda bokstäver), ett missbruk som för övrigt kulminerat i horrören "logga".

De symboliska föremål som beskrivs är spiror, stavar och rektorskedjor. Ett kuriöst föremål av närmast rituell karaktär är den potta av silver med texten "Ad utrumque" som vid Lunds universitet förekommer vid promotionsakterna. Den skall i fall av behov kunna nyttjas av kransflickorna, dvs de småflickor som liksom muserna bär in lagerkransarna till filosofiska fakultetens promotion. Akademiska dräkter är inte så vanliga vid svenska läroanstalter som i många andra länder, men rektorer, prorektorer och dekaner har vid vissa universitet färggranna kappor eller kåpor. En svensk specialitet är de broderade akademikragarna

på frackarna. Som exempel visas broderi för docent och doktor vid filosofiska fakulteten vid Umeå universitet.

Ett särskilt kapitel är ägnat det som kallas "riternas föremål", dvs kransar, hattar, ringar och diplom. Författaren skriver att doktorsringen i Sverige bärs på vänstra handens ringfinger. Frågan är om detta är reglementerat eller om den allmänna benämningen ringfingret helt enkelt blivit styrande. Denna fråga aktualiseras av den stundom framförda meningen att examensringar skall bäras på långfingret, medan ringfingret är förbehållet familjeringar.

Bokens intressanta illustrationer, i regel i färg, skall särskilt omnämnas. På en bild från professorsinstallationen vid Karolinska Institutet 1996 ses rektor och alla inställand med hattar och kåpor. På en bild av Göteborgs universitets huvudbyggnad blåser märkligt nog två flaggor mot varandra. Vindförhållandena måste ha varit synnerligen ovanliga. På en bild av en procession vid samma universitet 1996

kan man tyvärr se hurusom en av de aderton inte vet hur medaljer och dylika dekorationer skall bäras.

Boken avslutas med begreppsförklaringar. Där definieras standar på samma sätt som tvärfana, processionsfana eller kyrkfana, som i folkmun brukar kallas standar, medan definitionen "vid vertikal stång fäst, dubbel, kvadratisk duk med fransörsedda kanter" saknas. Även om dylik inte förekommer inom den akademiska världen, borde den ha angivits för att inte bidra till ordförbistringen. (Se för övrigt min anmälan av "Vår enighets fana – ett sekel fackliga fanor" i Heraldisk Tidsskrift 82.) Författaren är för övrigt själv inkonsekvent och kallar i bildtexter på sidorna 31 och 44 tvärfana för fana i stället för standar.

Boken rekommenderas alla dem som är det minsta intresserade av ceremonik, och man hoppas att Torgny Nevéus får möjlighet att belysa detta område ytterligare.

Lars C Stolt

Heraldica varia

Årsreferat fra Societas Heraldica Nidarosiensis

Det norske heraldiske selskapet Societas Heraldica Nidarosiensis har nå eksistert i over et år, og tidspunktet er kommet for å oppsummere det første leveåret.

Selskapet ble stiftet i Trondheim den 12.01.01, og er en lokalavdeling under Societas Heraldica Scandinavica.

Møtene har blitt holdt med jevne mellomrom i Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs ærverdige direksjonssal.

Konstitueringen av selskapet har skjedd gjennom at man har dannet et interimstyre som består av fem medlemmer. Videre har man har lagt statutter og satt opp en fremdriftsplan og målsetting for selskapet. I likhet med moderselskapet tar vi sikte på å drive informerende og rådgivende veiledning innen heraldikk og andre beslektede emner.

Av aktiviteter kan det nevnes et forskningsprosjekt rundt et par våpenbøker som finnes i Universitetsbiblioteket i Trondheim (UBiT). Bøkene har titlene "Norges Riges Adelige Våben" (MS.f.10a) og "Gamle Norske Adel efter et gammelt manuscript, Assessor Ifver Hirtzholm tilhørende" (MS.f.10b). Begge bøkene inneholder lister over våpenførende

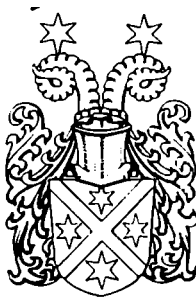
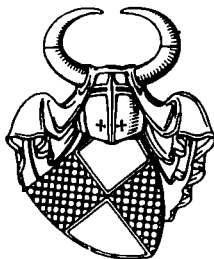
personer og blasonering. Den første boka er i tillegg illustrert. Selskapets medlemmer arbeider med å transkribere verkene og identifisere de ulike personene, og vi tar sikte på å få det utgitt når det er ferdig.

To av selskapets medlemmer var representert ved den heraldiske kongressen i Kalmar mai-2001, der de begge bidro med foredrag om norsk heraldikk. Formann Terje Bratberg holdt foredrag om det norske riksvåpenets historie, mens viseformann Harald Nissen foreleste om blasoneringen av norske kommunevåpen.

Videre kan det nevnes at selskapet har fått henvendelser angående heraldisk veiledning, blant annet fra ridderspillgruppa Ordo Ignis og Museet i Erkebisppegården. I begge tilfellene ble det gitt råd og veiledning i utforming og bruk av våpen.

Arbeidet inn i det nye året vil bestå i å registrere og dokumentere heraldikk som finnes i Trondheim og omegn, først og fremst i tilknytning til Nidarosdomen og Erkebisppegården. Vi vil også arbeide med å få inn flere medlemmer. Vi har allerede kommet i kontakt med flere personer som har meldt sin interesse.

Lars Olav Johansen

Ældre numre af HERALDISK TIDSSKRIFT, HERALDISKE STUDIER, SHS-slips og SHS-blazer-badges (back-numbers of Heraldisk Tidsskrift, publications on heraldry, the SHS-armorial tie and blazer-badges, for sale):

Følgende numre kan stadig købes: 4, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49-50 (jubilæumsskriftet), 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82 - Pris pr. stk. kr. 70, nr. 49-50 dog kr. 300 og nr. 79-82 kr. 110 pr. stk.

Register til Heraldisk Tidsskrift, bind 5, nr. 41-48. Kr. 10.

Register til Heraldisk Tidsskrift, bind 7, nr. 61-70. Kr. 10.

Heraldiske Studier nr. 1. Knud Prange: Våbenanetavlen. Udsolgt.

Heraldiske Studier nr. 2. Bille Brahe: Gravmindernes Vidnesbyrd. Kr. 50.

Heraldiske Studier nr. 3. Ole Rostock: Nøgle til 808 skandinaviske skjoldholdere. København 1990. Kr. 50.

Heraldik i Norden = Heraldisk Tidsskrift nr. 49-50. Kr. 300.

SHS-slips I. Clubtie I /darkblue, w/coat of arms in colour). Kr. 100. Udsolgt.

SHS-slips II. Clubtie I /darkblue, strewn w/small coats of arms). Kr. 150.

SHS-blazer-badges, finest goldbraid and colours. Kr. 100.

Alle priser er excl. porto (all prices in Danish kroner and excl. postage).

Bestillinger stiles til (please send your order to):

SEKRETARIATET

Bybækkpark 36, DK-3520 Farum, Danmark

SHS-slips samt blazer badge.

SHS club-ties as well as blazer badge.

HERALDISK TIDSSKRIFT

Udgives af *SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA*, hvis medlemmer modtager det gratis. Tidsskriftet udkommer med to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år Dkr. 225. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte. Heraldisk Tidsskrift kan ikke købes i løssalg.

Redaktør

Cand.mag. Poul greve Holstein, Berggreensgade 56, DK-2100 København Ø, Danmark.

Redaktionsudvalg

Godsägare Henrik Degerman, Irjala Gård, SF-034 00 Vichtis, Finland.

Tandlæge Per Hougaard, Bülowsvej 5 B, 2. sal, DK-1870 Frederiksberg C, Danmark.

Universitetslektor, Ph.D. Peter Kurriild-Klitgaard, Nørre Søgade 39, 3. sal, DK-1370 København K, Danmark.

Førstebibliotekar, cand.real. Harald Nissen, Dalen hageby 54, N-7000 Trondheim, Norge.

Patentkonsult Lars C Stolt, Birger Jarlsgatan 113 A, 4tr, S-113 56 Stockholm, Sverige.

Amtsdirktør, cand.jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, DK-4000 Roskilde, Danmark.

Skrivende medarbejdere i Heraldisk Tidsskrift nr. 85

Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K, Danmark.

Advokat Hans Cappelen, Olav Vs gate 1, N-0161 Oslo, Norge

Stud.philol. Lars Olav Johansen, Gressbaneveien 3, N-7031 Trondheim, Norge

Cand.mag. Kaare Seeberg Sidselrud, Solbergliveien 87 B, N-0683 Oslo, Norge

Patentkonsult Lars C Stolt, Birger Jarlsgatan 113A, SE-113 56 Stockholm, Sverige.

Societas Heraldica Scandinavica

Stiftet 1959 i København, er samlingspunktet for alle heraldisk interesserede i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Heraldisk Selskab har styrelsesmedlemmer i alle de nordiske lande, og foruden Heraldisk Tidsskrift udsender det skriftserien Heraldiske Studier. Heraldisk Selskabs hjemmeside er på adressen: www.heraldik.org

Heraldisk Selskabs styrelse

Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K, Danmark (næstformand).

Avdelingschef, fil.kand. Tom C. Bergroth, PB 675, SF-20101 Åbo, Finland.

Advokat Hans Cappelen, Olav Vs gate 1, N-0161 Oslo, Norge.

Cand.scient. Steen Clemmensen, Bybælpark 36, DK-3520 Farum, Danmark (sekretær).

Cand.mag. Poul greve Holstein, Berggreensgade 56, DK-2100 København Ø, Danmark (redaktør).

Universitetslektor, Ph.D. Peter Kurriild-Klitgaard, Nørre Søgade 39, 3. sal, DK-1370 København K, Danmark.

Civilingeniør, cand.polyt. Bo Møller, Bækkeskovvej 23, DK-2700 Brønshøj, Danmark (kasserer).

Statsheraldiker, fil.dr. Henrik Klackenborg, Riksarkivet, Box 12541, S-102 29 Stockholm, Sverige.

Departementschef Birgir Thorlacius, Bólstaðarhlíð 16, IS-105 Reykjavík, Island.

Antikvar, cand.mag. Allan Tonnesen, Ålholmvej 78, DK-2500 Valby, Danmark (formand).

Forskningsassistent, cand.phil. Susanne Vogt, Bernhard Bangs Allé 8, 2-54, DK-2000 Frederiksberg, Danmark.